

In memoriam Kilián István

PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA

Első éves egyetemista voltam, amikor a régi magyar irodalom évfolyamelőadáson Tarnai Andor felírta a táblára a következő félévben választható speciálkollégiumokat. Az 5-6 felajánlott lehetőség között volt egy, amelynek a címe *A magyar iskolai színjátszás* volt. Ezt választottam, mert az előző évben készítettem egy nyertes OKTV dolgozatot Esztergom dualizmus-kori színházi életéről, és azt gondoltam, ez is olyan színházi téma lesz, mint ami annyira megtetszett a régi plakátokat, korabeli újsághíreket, színész-életrajzokat olvasva. Már az első héten kiderült, hogy nem egészen erről lesz szó: plakátok helyett színlapokat, drámaprogramokat, újságcikkek helyett kéziratos háztörténeteket, évkönyveket kell majd olvasni, a drámaírók életrajzát pedig csak akkor tudom megírni, ha előzőleg – elsőként – összegyűjtöm a rólok szóló adatokat. De az órát tartó tanár, Kilián István, annyira közvetlen és barátságos volt, olyan lelkesen beszélt a levéltári kutatásról (amit már magam is megtapasztaltam az esztergomi Bibliothecában, ahová a történelemtanárom ajánlásával juthattam be harmadikos gimnazistaként), és az iskolai színjátszás világáról, hogy ott maradtam. Akik annak a szemináriumnak a hallgatói voltunk, mind azt éreztük, hogy valami fontos dologhoz kezdünk hozzá, amikor az alig egy éve alakult Régi Magyar Drámakutató csoport tagjai lehetünk. Tanár úr már az első héttől kollégaként kezel minket: azonnal feladatokat kaptunk (én pl. a ferences iskolai színjátszás történetének megírását), amelyeket aztán hétről hétre átbeszéltünk. Nagyon alapos filológiai munkát várt el tőlünk, ahogy magától is: csodáltuk, ahogy a (nekünk) olvashatatlan írású magyar (de legfő-

képpen latin) szöveget elolvassa, átírja, lefordítja. Hamar kiderült, hogy milyen keveset tudunk a liturgiáról, a régi magyar vallássosságról, az egyházi műfajokról, de tőle mindezt könnyen meg lehetett tanulni. Csak később, amikor már évek óta együtt dolgoztunk, akkor mesélte el, hogy az egri ciszterci gimnázium diákjaként, egy szegény vasutas-családból érkezve (bár a felmenői között apai ágon egri kanonok és városi szenátor is volt), komolyan elgondolkozott a papi pálya lehetőségén, azon, hogy nagyon szeretett és tisztelt tanárai tudós pap-tanári életpályáját válassza maga is. A történelem azonban közbeszólt: a gimnáziumot 1949-ben államosították, így az utolsó két évet Zircen és Budapesten végezte, itt érettségizett (titokban) 1951-ben, ezután a MÁV-nál dolgozott, amíg le nem érettségizhetett újra, hogy egyetemre járhasson, latin-történelem-magyar szakra. Néha mesélt arról, mennyire szeretett ministrálni, a kutatóútjainkon is úgy kellett igazítani a programot, hogy elmehessen a szentmisére, és személyesen is megtapasztaltuk, hogy mélyen hívő, keresztény ember. Talán ez sugárzott ránk már az első órákon is. A második félévre ketten maradtunk a tanítványok közül Czibula Katalin, de a kézirattári kutatásnak, a felkészülésnek meglett az eredménye: első díjat nyertünk az Országos Diákköri Konferencián a dolgozatunkkal, és már az első közös év végén, májusban elvitt minket a tanár úr egy igazi kutatóútra. (Ezt az első utat még számtalan hasonló követte a Felvidékre, Erdélybe, a Partiumba). A Trabantjával mentünk el Csehszlovákiába, Túróc-szentmártonba, a Matica Slovenska nagy könyvtárába, majd onnan Pozsonyba, az egyetem magyar tanszékére. Május volt, nálunk

ragyogó napsütés, de a Tátra aljában esett a hó, majd megfagyunk a könnyű kabátban, de a kutatás izgalmas volt, s az ott talált dokumentumokat még az egyetemi doktori disszertációmban is fel tudtam használni. Pozsonyban előadást tartottunk az ottani magyar szakos hallgatóknak a „kutatási eredményeinkből”, este pedig egy borozóba mentünk el, Csanda Sándorral, a tanszék vezetőjével. Talán akkor hallottam őt először énekelni, akkor láttam először vidáman borozgatni – akik voltak az elmúlt 11 egri drámatörténeti konferencia valamelyikén, pontosan tudják, hogy a feltétel nélküli elfogadás, a vendégszeretet, a jókedv soha nem hiányzott a mi búcsúvacsoráinkról, amelyeken minden vendégnek (még a külföldieknek is) megtanította a *Mestereknek mestere* című középkori katekizmus éneket. (A tiszteletére kiadott kötetnek is ez lett az egyik alcíme, immár rá vonatkoztatva).¹ A szeminárium újabb és újabb hallgatók csatlakoztak, hogy sajtó alá rendezzenek egy-egy 18. századi drámaszöveget, megcsináljanak egy-egy motívum- vagy forráskutatást, s bár később már nem foglalkoztak a témával, nem tudták kivonni magukat a Tanár úr hatása alól. Így volt ez az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán is, ahol hamarosan a Magyar Irodalom Tanszék vezetője lett, vagy a Pázmányon és a Miskolci Egyetemen, ahová az egyetem megalapításakor a magyar tanszék és a magyar szak megszervezésére, indítására kapott meghívást. A miskolci kapcsolat nem volt véletlen: mielőtt az Irodalomtudományi Intézetbe került volna 1979-ben, majdnem 10 évig volt a Földes Ferenc Gimnázium közkedvelt tanára, majd a Hermann Ottó Múzeum muzeológusa. Számtalan szakdolgozat, doktori disszertáció, tanulmány készült a vezetésével, amikor a 80. születésnapját ünnepeltük a Pe-

tőfi Irodalmi Múzeumban, akkor látszott igazán, milyen sok hálás tanítványa van. Mindenkét számon tartott, segített: ajánlással, jó szóval, lektorálással, szakmai tanáccsal. Közben újabb és újabb tudományos fokozatot szerzett, sorra jelentek meg a szövegkiadásai a minorita, a piarista és a ferences iskoladrámák köréből, és a monográfiái is megkerülhetetlenek lettek a kutatók számára – ugyanaz a szerény, önironikus, életszerető, folyton derűt árasztó ember maradt. Sok kutatóúton jártunk együtt, de a legemlékezetesebb az 1990 nyarán tett közös utunk. Sepsiszentgyörgyön voltunk egy Mikes Kelemen emlékkonferencián hárman, Varga Imrével, a kutatócsoport másik alapítójával, alig néhány hónappal a Ceaușescu-rezim bukása után. Csodálatos volt maga az utazás is, végre szabadon mehettünk Erdélybe, jó volt látni a székely emberek örömét is. A délutáni szekciónak hamarabb vége lett, Tanár úr megkérte a vendéglátónkat, hogy vigyen át minket autójával Csíksomlyóra, hogy én, aki a szakdolgozatomat és a disszertációm is a csíksomlyói színhátszázsból írtam, végre megláthassam a kolostort és a templomot, benne a csodatévő Madonna-szoborral. Ő már korábban, a 60-as években járt ott, és úgy tudta, hogy minden kéziratos anyag megsemmisült. Amikor bekopogtattunk, Márk József atya, a kolostor könyvtárosa nyitott ajtót. Tanár úr azonnal megtalálta vele a közös hangot, és azt kérte, hadd nézzük meg a könyvtárat, bár tudja, hogy nem találunk ott semmit, hiszen a csíksomlyói passióskötet régen elveszett. József atya kinyitott egy szekrényt, és kezünkbe adta a több mint 1300 oldalas, barna bőrkötésű kéziratot: ezt keresik? Ahogy kiderült, még 1980-ban, a Mária-szobor talapzatának a javításakor bukkantak rá az elveszettnek hitt anyagra, amit minden hírverés nélkül jól elzártak egy szekrénybe, így vészelte át a nehéz éveket. Tudományos pályám egyik legszebb pillanata volt ez, azonnal tollat kértünk, papírt, elkezdtek összeírni az anyagot, lázasan jegyzeteltünk, alig akartuk elhinni, hogy mindez

¹ *Szín – játék – költészet. Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére*, szerk. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna (Budapest – Nagyvárad: Partium Kiadó – Protea – reciti, 2013), 448. p.

valóság. Ezután még sokszor mentünk Csíksomlyóra, volt, hogy csak kettesben, volt, hogy négyen-öten is, amíg le nem fotóztuk, nem rendszereztük az összes kéziratos drámaszöveget (összesen nyolcvanegyet). A csíksomlyói nyomtatványok között is kincsre bukkantunk: egy nyomtatott kötet üresen maradt oldalaira másolta be egy ismeretlen bosnyák ferences a kaj-horvát nyelvjárás első irodalmi szövegét, egy 1626-ból való devóciós passiójátékot, benne szép Mária-siralommal. A legszebb utunk mégis az volt, amikor már a *Ferences iskoladrámák* első kötetével érkeztünk Kolozsvárra és Csíksomlyóra (a Hargitán volt a szállásunk, decemberben), hogy bemutassuk a munkánk eredményét a csíksomlyói szerzeteseknek és a város közönségének.

Amikor a Tanár úr szemináriumán az első kéziratos csíksomlyói passiójátékkal találkoztam, (valamikor a második világháború idején került a Petőfi Irodalmi Múzeumba), elcsodálkoztam a benne lévő ördög-jelenetek humorán, a Mária-siralom költőiségén. Éppen akkor jelent meg Kilián Istvánnak egy tanulmánya a Mária-siralmakról az *Új Írás* hasábjain, ez volt az első írás, amit olvastam tőle.

A halála előtt egy évvel átküldte egy kézsülő kötete anyagát: az erdélyi iskolai színjátszás történetét szeretne volna megjelentetni, ezért összeszedte azokat a tanulmányokat, amelyek ehhez a témához kötődtek. Meglepetésemre, a kötetben ott volt ennek a régi tanulmánynak egy átdolgozott, kibővített változata is, amely még sehol sem jelent meg. A tanulmányból jól látható, hogy ennek a témának a kutatása (saját Mária-tisztelete okán is) egész életén végig kísérte, s a most közreadott szövegből talán azok is megismerhetik az élőszó közvetlenségét, idéző stílusát, személyességét, elhivatottságát, empátiáját és őszinte hitét, akiknek nem volt szerencséje személyesen is ismerni őt...